

Акмен І. Р.

Харківський національний університет будівництва та архітектури
(ул. Сумская, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: inna.akmene@gmail.com)

УКРАЇНЬКА АРХІТЕКТУРНА СПАДЩИНА В РАДЯНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ 30–40-х рр. ХХ ст

За часів радянської ідеологічної заангажованості у колі журнальних та газетних публікацій з архітектурної проблематики друкуються тематичні блоки української спрямованості, де досвід професійних архітекторів був цінним джерелом архітектурної просвіти та засобом збереження української ідентичності.

Ключові слова: архітектура, українська архітектурна спадщина, національна культура, публіцистика, архітектурна просвіта громадськості.

Вступ. Період корінної «радянзації» України в 30–40-х рр. ХХ ст. проходив під ідеологічним контролем періодичної преси. Джерелом професійної інформації для архітекторів на той час були: «Архітектура СРСР» (Москва, 1933-1941), «Архітектурна газета» (Москва, 1934-1939) і журнал «Архітектура Радянської України» (Київ, 1938-1941), які проголошували нові орієнтири — пролетарські за змістом, національні за формою. Обов'язковими для будь-якого періодичного видання стали передові статті, у яких редактори визначали пріоритетні завдання й зміст професійної діяльності. Шпальти часописів заповнювалися постановами та іншими «програмними» матеріалами з однотипною ідеологічною інформацією.

Дискурс з архітектури щодо національної спрямованості можна умовно розділити на два періоди. Перший, з 1932 р., характеризується тим, що головний інформаційний центр насамперед формувався навколо громадського творчого об'єднання — Спілки радянських архітекторів, яка стримувала вектор архітектурної публіцистики і послаблювала позиції національних архітектурних шкіл. На початку другого етапу, з 1938 р., у професійному інформаційному полі з'являється український щомісячний архітектурний ілюстрований журнал Спілки архітекторів України (у 1933 р. її було засновано в Харкові, у 1935 — в Києві). У редакційній статті першого номера «Завдання архітектора і «Архітектури Радянської України» декларується: «Радянський

архітектор повинен бути проникнутий духом інтернаціоналізму і ніколи не повинен забувати, що національна обмеженість була чужа геніальним зодчим усіх часів і народів», але одночасно декларувалося різке неприйняття як «буржуазного націоналізму», так і «шовінізму» [1]. Цей часопис став одним із головних провідників «нової української архітектури». Незважаючи на ідеологічну заангажованість, він враховував особливості архітектурної просвіти в Україні та зробив вагомий внесок до формування методики й практики дослідження української архітектури. Серед тем, пов'язаних з цими питаннями, насамперед вирізнялися три великі тематичні блоки: вивчення й аналіз зразків народної архітектури; практичне освоєння народного досвіду та «приспосовування його до нових потреб робітництва та селянства»; охорона та реставрація пам'яток народної архітектури.

Цій тематиці були присвячені численні статті основоположників української народно-стильової архітектури. Серед постійних та періодичних авторів часопису були О. Г. Молокін, В. С. Величко, О. М. Бекетов, В. К. Троценко, В. Г. Кричевський, П. С. Крупко, М. В. Холостенко і Е. В. Холостенко, П. Ф. Костирко, І. А. Ігнатко, А. А. Тацій, Л. І. Тракало, В. А. Фельдман, Н. А. Даміловській, Я. А. Штейнберг, М. І. Сімікін, В. Я. Каковський, Ю. Ф. Коляда, І. Н. Заков, В. М. Риков, А. Смик та ін.

Дискурсивна практика архітектурної освіти в період «радянзації» переходить до

обговорення цілей пропаганди і формування міцних зв'язків архітектурної діяльності з ідеологічним контекстом радянського суспільства, декларуючи утопічну віру в формалізм національного мистецтва і пролетарський його зміст.

Аналіз публікацій. Архітектурна періодика, на сторінках якої відбивався і фіксувався історичний час з усіма його найхарактернішими ознаками, є джерелом важливого фактичного матеріалу, що не завжди перебуває у полі зору дослідників професійної культури. Дослідження публіцистики є особливим напрямом фахових відтворень проблем поточного історичного моменту, що становить зміст епохи. За твердженням О. І. Генісаретського, «стійкість повсякденності є однією з основних підстав ідентичності способу життя» [2], яке яскраво відбивається в цілісності уявлень щодо умов існування архітектурної просвіти у щоденному полі людських потреб. Архітектурна публіцистика періоду зміцнення радянської ідеології частково досліджена у працях С. О. Хан-Магомедова [3], В. Є. Хазанової [4], В. В. Чепелика [5], М. В. Борисенко [6], Б. Черкес [7], Ю. В. Скубицької [8], М. А. Собуцького [9], І. Р. Акмен [10] та ін. [11].

Процес одержавлення професійної архітектурної практики та її публічну складову у 30–40-х рр. ХХ ст. досліджено у працях Д. С. Хмельницького [12], В. З. Паперного [13], І. Н. Голомштока [14], М. Г. Меревича [15], О. П. Буряка [16], В. Е. Альшина [17].

Донедавна залишалися недостатньо дослідженими накопичені в архівах унікальні газетно-журнальні матеріали про самоочевидні впливи пропаганди на архітектуру і національну свідомість, і цей інформаційний вакуум спричинив формування спотвореного уявлення про людину того часу та її поведінку, сенси її діяльності й візії національної незалежності. Для розуміння цієї переломної епохи переходу до нових норм і стандартів життя, пов'язаних з численними ідеологічними і політичними подіями 30–40-х рр. ХХ ст., особливого значення набуває вимір повсякдення, який

відкриває можливість переглянути професійну та культурно-історичну спроможність визначення національної складової в професійній діяльності архітектора.

Результати дослідження. Архітектурна періодика 30–40-х рр. ХХ ст. впливає на зміни, що відбуваються у професійній сфері з 1930 р., коли на сторінках «Сучасної архітектури» замість звичної для читачів редакційної статті з'являється передрук тез із газети «Правда», що містили настанови з переходу до нової соціалістичної архітектури. У 1932 р. всі архітектурні об'єднання були злиті у Спілку архітекторів СРСР, а у 1933 р. заснована Академія архітектури СРСР. Внаслідок перебудови незалежних архітектурних організацій у новостворені союзи, контрольовані державою разом із їхніми друкованими виданнями, соціалістичний побут швидко набуває офіційного статусу «єдино правильного і можливого». Знищення творчих організацій та вільної преси призвело до радикального реформування всього культурного життя й утвердження нової форми архітектурної пропаганди.

1. Соціалістичний реалізм проти «буржуазного націоналізму»: дискусія без дискусії (рис. 1).

Вже у 1933 р. редакційна стаття «Наші завдання», що відкриває перший номер «Архітектури СРСР» (рис. 2), задає жорстку структуру професійних орієнтирів у підході до освоєння архітектурної спадщини. Серед «шкідливих проявів» національної архітектури провідники нової ідеології відзначають схильність іти «торованими дорогами буржуазної еклектики», «еклектичну мішанину із стилів», «бутафорські подробиці під античність та ренесанс» тощо. Завдання радянської архітектури сформульоване як «глибоке засвоєння вироблених старою архітектурою композиційних засобів і принципів для вираження абсолютно нового соціального змісту» [18].

Головну функцію змісту в архітектурі несе поняття «боротьба», яке у різних варіантах зустрічається на двох сторінках тексту не менш десяти разів. Так, В. Кричевський вважає, що у цій боротьбі «старе прокляте минуле безповоротно минуло» і нова

«соціалістична архітектура несе єдиний зміст в національних формах усіх звільнених народів» [19].

Рис. 1. Огюст Перре серед радянських архітекторів біля будинку «Mobilier National» у Парижі, 1935 р. («Архітектура СРСР», 1936 р.)

Рис. 2. Виставка архітектури в вікнах на ул. Горького в Москві з виданням «Архітектура СРСР», 1934 р.

Для українських архітекторів надзвичайно важливе значення мають пошуки національних форм ..., але немає відповіді якими шляхами йти, щоб створити національні форми соціалістичної архітектури, –

повідомляє В. І. Новіков, – деякі заглибилися мало не до первісних куренів, ... українських хат з побіленими стінами, що навісають карнизами солом'яних дахів, забуваючи що бурхливе зростання соціалістичної техніки внесло колосальні зміни у зміст професійної діяльності» [20]. Проф. О. Г. Молокін для відображення «радянського стилю» в національних формах пропонує зовсім критичний шлях та у дискусійній статті стверджує, що «необхідний правильний критичний відбір національних форм. Відбір цей потрібно виробляти особливо уважно в частині запозичень форм, внесених в національне будівництво пануючими експлуатуючими класами, щоб разом з народними художніми формами не включати в нашу архітектуру чужих образів (такого підходу, наприклад, вимагає українське бароко)» [21]. «Творчі пошуки стилю соціалістичної архітектури в Харкові, – пише кореспондент «Архітектурної газети», – ... представлені в намічених будівництвом нових будівель ... до числа їх треба у першу чергу віднести проект будівлі оперного театру арх. Троценко. Автор пориває із досить поширеними в Харкові конструктивістськими догмами, шукає нових шляхів, використовуючи спадщину минулого» [22]. Як зауважує В. К. Троценко, «необхідно надзвичайно обережно підходити до завдання створення національної архітектури, ретельно відділяючи продукти народної творчості від того, що є специфічним виразом соціального ладу, що відійшов у минуле».

На його думку, серед того, що має лишитися у минулому — «своєрідність так званого «малоросійського стилю», де використовувалися не лише декоративні моменти з області народної творчості, а й елементи бароко». Як приклад «малоросійського» стилю Троценко вказує будівлі Полтавського земства і Харківського художнього училища, орієнтацію на які називає «шовіністичною» захопленістю [23]. У статті з питань архітектури вже в українському часописі Троценко повторно звертається до «слизької теми»: «Буржуазні дослідники завжди підкреслюють самобутність, неповторність форм і стильових

особливостей архітектури свого народу. Рішень, спільних для багатьох народних архітектур, ніби і не існує. В кращому разі, мовляв, є лише однакові рішення технічних питань. Тим часом кожний неупереджений спостережник здивовано помічає навіть у далекому від своєї батьківщини краї щось спільне, знайоме, несподівано звичне. Буржуазні мистецтвознавці хворіють на пристрасть до «національних стилів і характеру» і явно недооцінюють логіку матеріалу. А втім при більш-менш однакових соціальних умовах, кліматі і будівних матеріалах логіка підказувала однакові характер і стиль архітектурних форм» [24]. Але «...основна, властива всій народній творчості, риса — чесність, правдивість — гарантувала народну архітектуру (як і архітектуру високих стилів) від імітації, різноманітних підробок, таких характерних для всіх скороминущих мод і занепадницьких «стилів». Саме це, на думку В. К. Троценка, має спонукати архітекторів вивчати народні надбання, долучаючись до джерел народної мудрості і досвіду. Можливо, навіть такий поміркований підхід здавався автору надто сміливим, тому він дав своїй статті підзаголовок: «в порядку обговорення». І цей підзаголовок яскраво свідчить про особливості часу, коли архітектори були вимушені шукати тонку межу між природним інтересом до своєї національної спадщини і «буржуазним націоналізмом».

Так, М. В. Холостенко писав: «Українське народне мистецтво щодо розробки архітектурних проблем лишається галуззю ще мало вивченою. Це сталося, поперше, тому, що над цим матеріалом працювали, головним чином, лише етнографи, а по-друге — і найголовніш тому, що до нього прикладали брудну руку агенти фашизму — буржуазні націоналісти. Підлі вороги народу підходили тенденційно до добору окремих зразків, до добору районів, де збиралися матеріали, і цим утруднювали справу. Вони також перекручували справжню суть українського народного мистецтва, протиставляючи його мистецтву великого російського народу» [25].

Причина такої обережності зрозуміла із статті І. Н. Закова: «Один час українські

націоналісти, які засіли було в керівних органах мистецького фронту, намагались культивувати «національний» стиль, що не мав нічого спільного з мистецтвом, національним формою і соціалістичним змістом. (...) Вороги народу — буржуазні націоналісти, мріючи відірвати Україну від братської Росії, намагались творити мистецтво, архітектуру, які йдуть врозріз з історичними традиціями українського народу і які є відмінними від мистецтва і архітектури Росії, але вони були викриті. Після цього деякі архітектори стали навіть побоюватися першої-ліпшої національної форми — якби, мовляв, чого не вийшло. Це вивчення у нас повинно піти не так, як йшло досі, — зусиллями окремих аматорів і ентузіастів. Робота по вивченню українського народного мистецтва повинна стати стрижнем нашої роботи, за повсякденними завданнями, повинна стати тим, чим ми живемо щоденно і щогодинно. Саме освоєння архітектурної спадщини України повинно йти не шляхом вивчення «архітектурних форм і деталей», хоч і це має велике значення, не шляхом вивчення зовнішньої оболонки української архітектури, а шляхом глибокого розуміння в і вивчення основних принципів побудови кожного пам'ятника народної архітектури. Тільки зрозумівши ці принципи, глибоко закладені в архітектурній композиції (...) характер народного зодчества, ми можемо почерпнути нове джерело до створення споруд, національних формою і соціалістичним змістом» [26].

Вся безглузда концепція «боротьби з минулим» чи його приниження через звинувачення у шовінізмі та націоналізмі мала не декларовану відкрито, але цілком зрозумілу мету: підведення хоча б якоїсь теоретичної бази під спрямованість нової соціалістичної архітектури, придуманої для приборкання творчих особистостей й утвердження смаків «вищих інстанцій». «Соцреалізм», як бренд сталінських часів, не полемізував з існуючими в архітектурному середовищі теоретичними концептами, він їх просто скасував. Без усяких суперечок раптом виявилися непотрібними теоретичні розробки сучасної архітектури,

поза соцреалістичною риторикою залишилися всі міркування про світову культурну спадщину, а в рамках «соцреалізму» було абсолютно незрозуміло, про що говорити. У першій й останній за всю сталінську епоху праці з історії та теорії радянської архітектури стверджується, що «...метод соціалістичного реалізму в архітектурі визначається, перш за все, прогресивністю ідейного змісту... і не передбачає ніяких твердо окреслених формальних ознак і прийомів... не відкидає прогресивних прийомів будь-яких стилів минулого, взятих в їх вмілому творчому застосуванні до сучасних умов розвитку культури соціалістичних націй... Тому творчі можливості цього методу безмежні...» [27].

Незважаючи на це, живе джерело української народної архітектури пробивалося крізь нагромодження ідеологічного сміття. У журналі існували рубрики «Національні форми в архітектурі» та «Архітектурна спадщина», у яких друкувалися статті М. В. Холостенка та інших архітекторів і науковців [28-31]. Так, у № 40 за 1940 рік у рубриці «Національні форми в архітектурі» презентувалися статті М. І. Сімікіна, О. М. Смика, В. Я. Каковського, Ю. Ф. Коляди, присвячені національній тематиці в архітектурі та дослідженню української архітектурної спадщини [32-35].

2. Український модерн у контексті культури «соцреалізму».

Прогресивним дискурсом минулого могла бути будь-яка національна форма, яка сподобалася ідейному керівництву, але «прогресивний ідейний зміст» — ще більш каламутне й довільне формулювання, що дозволяло керувати архітектурою, не вимагаючи від проектної практики жодних професійних знань. Більш того, професійні знання котирувалися набагато нижче, ніж містичне вміння відрізнити «ідейне» від «безідейного». Так, жорстку оцінку модерну, як популярному стилю у дорадянські часи, дає редакційна стаття під назвою «Соціалістична по формі і національна по змісту архітектура», у якій український напрям модерну називають «найбільш убогим і бездарним з усіх архітектурних напрямків останніх дореволюційних років»

[36]. «...Що було в основному характерне для всіх цих споруд, які в переважній більшості не можна навіть віднести до творів мистецтва, — пише автор, що не зазначив свого імені, — це обмеженість їх соціальної цілеспрямованості, убогство їх художнього змісту, який зводився до прикрашення і стилізаторства або відтворював лише зовнішню форми історичних стилів. Відсутність в них глибокого соціального змісту, тих мислів, які були б прогресивними для свого часу, які б були скеровані на служіння інтересам і справжнім потребам трудових мас, засуджувало ці твори за забуття» [37].

«Український модерн, як і модерн європейський і російський, має в своєму походженні ряд позитивних моментів, які, безумовно необхідно врахувати, зрозуміти і використати, — зауважував згодом професор О. Г. Молокін, — незважаючи на те, що по суті модерн в архітектурі був явищем негативним» (...) По-перше, цей модерн має деякі загальні риси з тим російським націоналістичним типом культури, який був відомий в Росії (...) під назвою «ропетівського» стилю. Це був дерев'яний «пряничний» архітектурний стиль, який застосовувався в порядку шукань «російських народників» але, звичайно, нічого спільного не мав з справжнім народним мистецтвом. Він відтворював народні форми в перебільшеній кількості і в утрированому вигляді, і це виявляло його нещирість і фальш. (...) Той же неправдивий демократизм на базі народних форм давав і український «модерн», нездоровий відтак, в своїх основах» [38]. «Але, — резюмує Молокін, — ті архітектори, які справді любили народне мистецтво, які в міру сил і можливостей прагнули воскресити його традиції і сучасній архітектурі, які шукали застосування справді народних форм для сучасних будівель, не заслужують на засудження в тому разі, якщо їх шукання є щирі».

Таким чином у радянській архітектурі український національно-романтичний стиль виконував роль символу «архітектурної ідейної бездуховності», який можна і потрібно вивчати, але не варто брати за зразок. Чи не єдиною достойною пам'яткою

українського модерну визнавався будинок колишнього Полтавського земства за проектом В. Г. Кричевського. Тому такого роду теоретизування не закріпилися, хоча прямі стилізації під українське бароко знайшли відбиток у працях Д. М. Дяченка, заарештованого за «участь в контрреволюційній націоналістичній діяльності» у 1941 р., та у рідкісних проектах В. К. Троценко (рис. 3-5).

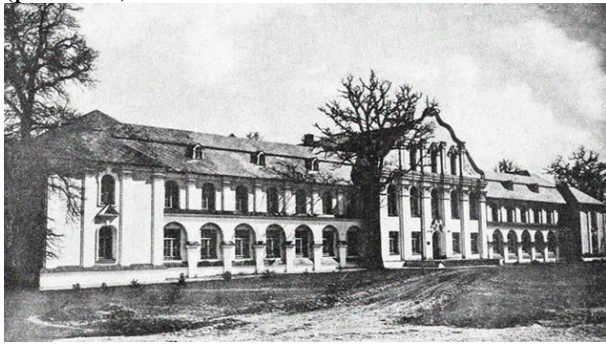

Рис. 3. Корпус Української сільськогосподарської академії в Києві, 1925–1927 рр., архіт. Д. М. Дяченко

Рис. 4. Павільон УРСР на сільськогосподарській виставці, 1923 р., архіт. В. К. Троценко («Архітектура Радянської України», 1940 р.)

Рис. 5. Колгоспний житловий будинок на 3 кімнати, 1937 р., архіт. В. К. Троценко («Архітектура Радянської України», 1939 р.)

Охорона пам'яток і пам'яток. У запалі класової боротьби перших років радянської влади діставалося не лише ідеологічним супротивникам і ворогам, але й матеріальним об'єктам, у яких будівники нового ладу вбачали втілення чужих та ворожих поглядів — насамперед церквам, але цієї сумної долі не уникали й інші споруди. З часом навіть найзатятіші послідовники соціалістичного реалізму і нового побуту зрозуміли, що архітектурна спадщина має не лише ідеологічний, але й науковий та практичний зміст.

Так, у програмній статті «Соціалістична по формі і національна по формі архітектура» у № 10 за 1939 рік [39], у якій давалася жорстка критика українського модерну, тим не менш вказувалося: «Збирання, вивчення, а також, в деяких випадках, реставрація ... пам'яток минулого є необхідною передумовою до володіння культурної спадщини свого народу (...) на жаль справа вивчення, збирання і охорони пам'яток минулого на Україні не стоїть на належній височині. Адже пам'ятники минулого українського народу і сучасної народної творчості яскраві, своєрідні, індивідуальні, і вивчення їх значно допоможе архітекторам знайти ту архітектурну мову, яка зробить їх твори близькими і доступними широким масам народу».

У 1940 р. та у довоєнний період 1941 року в часописі «Архітектура Радянської України» почала все частіше з'являтися рубрика «Охорона пам'яток архітектури», у якій друкувалися статті, присвячені найвідомішим пам'яткам України. Так, № 4 за 1941 рік представляв читачам огляди проф. О. В. Кобелева «Пам'ятка XVI віку в Дрогобичі» [40], П. Ф. Степового «В Софійському заповіднику» [41], Ф. Бахтинського «Брама Заборовського». [42].

Проблеми у сфері охорони пам'яток і пам'яток знайшли відображення у великій статті автора, що приховав своє ім'я під псевдонімом М.С. «Про охорону пам'яток архітектури в Україні» (№ 12 за 1940 рік) [43]. Торкаючись стану охорони культових споруд, до яких відносяться насамперед церкви й монастирі, він пише: «І досі залишається небезпечним для дальшої долі

цих пам'яток стародавнього мистецтва обивательське ставлення до них не тільки «віруючих», а й «безбожників», які вбачають у предметах культу тільки прояв забобонів і темряви, витвір ворожої сили, з якою всемірно належить боротися. Треба покласти кінець і тій байдужості, з якою звичайно у нас ставляться до цієї справи місцеві органи влади, що не бажають, чи не вміють вишукати способи до завжди можливого підтримання історичної пам'ятки в належній цілості». Серед інших зруйнованих пам'яток автор згадує полтавський собор, «який розібрано без достатньої фіксації його зовнішнього вигляду та розмірів».

«Історія вітчизняного, зокрема місцевого, національного зодчества єдино мислима на ґрунті цих речових пам'яток. – пише М. С. – Звідси ясно, що надалі стан наших архітектурних скарбів не може залишатися поза увагою архітектурної громадськості».

Звичайно, і у суто професійному розгляді проблеми неможливо було обійтися без ідеологічного обґрунтування: «Саме радянська архітектурна громадськість, першою відгукнувшись на останні заходи уряду, повинна першою ж взятися до залучення широких мас трудящих до загальної справи збереження пам'яток національної архітектури. Найпершим нашим завданням буде проведення вичерпної реєстрації пам'яток старовини у всіх областях. Надалі повинні бути обслідувані на місцях, описані і сфотографовані всі хоч у будь-якій мірі цінні з цих пам'яток — дерев'яні і кам'яні, з можливою теоретичною реставрацією їх, тобто визначенням первісної їх форми і наступних пізніших змін архітектурної структури. Пам'ятки, яким особливо загрожує руїна, потрібно найстаранніше обміряти в натурі, щоб можна буде на підставі цих обмірів провести реставраційні роботи».

Залишається тільки дивуватися тодішнім архітекторам і науковцям, які розуміли, які скарби можуть бути безповоротно втрачені – і були змушені шукати шляхів донести свою занепокоєність до професійної громадськості, виконуючи обов'язкові реверанси на адресу панівної ідеології. «Зі-

брані таким порядком матеріали становитимуть той надзвичайно багатий архітектурний фонд, якого ніколи не мала і не знала мистецтвознавська наука дореволюційних часів» [44] – чи можна було завершити статтю краще?..

Висновки. В історії радянської архітектури період 30-40-х років – це художня доба, що характеризується особливою залежністю від політичного керівництва і державної цензури, зумовленою певними історичними процесами. Саме тому архітектурну публіцистику періоду «соцреалізму» слід вивчати відокремлено, з урахуванням очевидності термінології, що з'явилася в архітектурній науці зі своїм псевдонауковим обґрунтуванням. Адже у терміні «соцреалізм» немає жодного художнього змісту, його єдиний сенс – бути цензурним офіційним мистецтвом радянської епохи; на нього не можна спертися ані при стилістичній диференціації будівель радянської епохи, ані при періодизації мистецьких процесів.

У 30-40-х рр. активізувалася тенденція глибше заховати внутрішньо притаманну зодчеству конфліктність, яка виявляється в будь-якій боротьбі різних тенденцій, напрямків, течій. Із часом, у новій історичній перспективі, ця боротьба постає у всій повноті і складності.

Архітектурна публіцистика мимоволі віддзеркалював усі процеси, що відбувалися у тодішньому професійному інформаційному полі, дозволяючи нам на прикладах побачити, як «живе» змагалася із «неживим». Вона надає нам яскраві приклади офіційної пропаганди, бездарної критики, ідейної смуги та марної «паперової» праці талановитих митців другої хвилі радянської художньої культури. Але інтерес до української народної спадщини долав усі ідеологічні перепони, знаходячи вихід у статтях архітекторів, що навчилися шукати компроміс між професійним підходом і вимогами часу. Завдяки їм вдалося не втратити спадкоємність української архітектурної думки, дослідити й зберегти значну частину архітектурної спадщини, проводити

просвітницьку діяльність в галузі архітектури, не ігноруючи повністю її національної специфіки.

Іншою надзвичайно важливою особливістю професійних видань стало те, що вони допомагали згуртувати й організувати архітектурну спільноту України в період між двома світовими війнами. Завдяки архітектурній пресі вдалося на деякий час узгодити просвітні, у тому у числі й національно забарвлені, процеси й професійні відносини із пролетарським, партійним та ідейним різноманіттям буття народу.

Таким чином дослідження архітектурної періодики як важливої складової архітектурної життя може сприяти реконструкції правдивої картини еволюції радянського зодчества, змін у системі професійних пріоритетів, фіксації і більш точному датуванню стилістичних переорієнтацій або ж змін у структурі та змісті архітектурних знань, які найчастіше знаходять своє відображення в реальній практиці. Це неминуче призведе до коригування та перегляду усталеної періодизації, на сьогодні заснованої переважно на фактах і подіях виключно архітектурної практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Завдання архітектора і «Архітектури Радянської України» // Архітектура Радянської України. – 1938. – № 1. – С. 13.
2. Генисарецкий О. И. Еще раз о средовом проектировании и проектности культуры // Кентавр. – 1996. – № 2. – С. 35.
3. Хан-Магомедов, С. О. Архитектура советского авангарда: в 2-х книгах : Книга вторая : Социальные проблемы / С. О. Хан-Магомедов; [ред. Н. И. Гинзбург]. – М.: Стройиздат, 2001. – 712 с.
4. Хазанова В. Э. Архитектура СССР 1930-х годов // Люди и судьбы. XX век. Книга очерков / Сост. и отв. ред. В. Е. Лебедева; редкол. В. Э. Хазанова и др. – М.: Едиториал УРСС, 2005.
5. Чепелик, В. В. Український архітектурний модерн / В. Чепелік; упоряд. З. Б. Мойсеєнко-Чепелик. – К.: КНУБА, 2000. – 378с.
6. Борисенко, М. В. Архітектура українських міст 20–30-х рр. XX ст. в вітчизняній історіографії // Етнічна історія народів Європи. – Вип. № 28. – С. 32-38.
7. Черкес Б. Архитектура Украины в паутине большевизма / Б. Черкес, Э. Гофман // Архитектура и Престиж. – 1996. – № 2. – С. 7.
8. Скубицька, Ю. В. Еволюція конструктивістського дискурсу на сторінках журналу «Сучасна архітектура» // Магістеріум. Культурологія. – 2011. – Вип. 42. – С. 65-68.
9. Собуцький М. А. Харківський конструктивізм: соціалізація естетики / М. А. Собуцький, Ю. В. Скубицька // Наукові записки НаУКМА. – Том 101, Теорія та історія культури. – С. 9-14.
10. Акмен І. Р. Освіта та професійні диспути на сторінках видання «Архітектура Радянської України» (1938–1941 рр.) // Перспективи освітньої політики України в галузі архітектури та містобудування: Тези міжнародн. конференції 23-24 листоп. 2017 р., м. Харків / Наук. ред. О. П. Буряк. – Х.: «Раритети України», 2017. – 82 с.
11. Колястрок, О. А. Інтелігенція УСРС у 20-ті роки: Повсякденне життя / О. А. Колястрок. – Х.: Раритети України, 2010. – 386 с.
12. Хмельницький, Д. С. Что такое «социалистический реализм» в архитектуре? // Sztuka polska, sztuka rosyjska i polsko-rosyjskie kontakty artystyczne XX–XXI wieku. – Warszawa: Toruń, Polski Instytut Studiów nad Sztuką Świata; Tako, 2014. – T. 2. – S. 257.
13. Паперний В. З. Культура Два. – М.: Новое литературное обозрение, 2016. – 650 с.
14. Голомшток, І. Тоталитарное искусство / Игорь Голомшток. – М.: Галарт, 1994. – 294 с.; Голомшток И. Соцреализмы и изобразительное искусство // Социалистический канон. – С.Пб., 2000. – С. 140.
15. Меерович, М. Г. Биография профессии : очерки истории государственной организации профессии архитектора в СССР (1917–1941 гг.) : Монография / М. Г. Меерович. – Иркутск: ИрГТУ, 2002. – 211 с.
16. Буряк, О. П. Процеси та інститути відтворення архітектурного професіоналізму у вітчизняній архітектурі 2-ї пол. XX – поч. XXI ст.: дис. д. архит.: спец. 18.00.01 «Теорія і історія архітектури, реставрація пам'яток архітектури» / О. П. Буряк. – Х.: ХНУБА, 2015. – 387 с.
17. Алешин, В. Э. Развитие представления о социалистическом поселении в градостроительстве Украины в 1920-х – начале 1930-х годов: дис. к. арх.: спец. 18.00.01 «Теория

- и история архитектуры» / В. Э. Алешин. – К.: НИИПГ, 1985. – 178 с.
18. Наши задачи // Архитектура СССР. – 1933. – № 1. – С. 1-2
 19. Кричевский В. Г. Свободное творчество // Архитектурная газета. – 1935. – № 52. – 7 ноябр.
 20. Новиков В. И. Творческая практика украинской организации // Архитектурная газета. – 1935. – № 65. – 27 ноябр.
 21. Молокин А. Пути формирования советского стиля // Архитектурная газета. – 1935. – № 23. – 23 ноябр.
 22. Снегов, Б. Письмо из Харькова // Архитектурная газета. – 1935. – № 32. – 8 июня.
 23. Троценко В. К. Особенности архитектуры Украины // Архитектурная газета. – 1935. – № 29. – 23 мая.
 24. Троценко, В. К. Питання про національні форми в архітектурі // Архітектура Радянської України – 1939. – № 10. – С. 7.
 25. Холостенко, М. В. Форма, колір і живописна декорація // Архітектура Радянської України. – 1938. – № 6. – С. 22.
 26. Заков, І. Н. Практика застосування національних форм в роботах харківських архітекторів // Архітектура Радянської України – 1940. – № 4. – С. 16.
 27. Цапенко, М. П. О реалистических основах советской архитектуры. – Москва, 1952. – 52 с.
 28. Холостенко, М. В. Деякі питання історії архітектури Західної України // Архітектура Радянської України. – 1939. – № 11. – С. 25.
 29. Холостенко, М. В. Архітектура України XIV-XVII стор. // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 8. – С. 22.
 30. Холостенко, М. В. Українська архітектура епохи XVII ст., // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 9. – С. 29.
 31. Холостенко, М. В. Вивчати і освоювати художню спадщину країни // Архітектура Радянської України. – 1941. – № 5. – С. 30.
 32. Сімікін, М. І. Архітектурні стилі. Український ампір. // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 3. – С. 41.
 33. Смик, О. М., Українські національні форми в радянській архітектурі // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 3. – С. 13.
 34. Каковський, В. Я. Зв'язок української архітектури з ландшафтом // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 3. – С. 21.
 35. Коляда, Ю. Ф. Народні мотиви в а архітектурі стародавніх українських млинів // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 3. – С. 24.
 36. Соціалістична по формі і національна по змісту архітектура // Архітектура Радянської України – 1939. – № 9. – С. 4.
 37. Там саме: Соціалістична по формі і національна ... С. 5.
 38. Молокін, О. Г. Український модерн в архітектурі ХХ ст. // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 4. – С. 21.
 39. Соціалістична по формі і національна по формі архітектура // Архітектура Радянської України. – 1939. – № 10. – С. 4.
 40. Кобелев, О. В. Пам'ятка ХVІ віку в Дрогобичі // Архітектура Радянської України. – 1941. – № 4. – С. 43.
 41. Степовий, П.Ф. В Софійському заповіднику // Архітектура Радянської України. – 1941. – № 4. – С. 44.
 42. Бахтинський, Ф. Брама Заборовського // Архітектура Радянської України. – 1941. – № 4. – С. 45.
 43. [М. С.]. Про охорону пам'яток архітектури в Україні // Архітектура Радянської України. – 1940. – № 12. – С. 39.
 44. Там саме: Про охорону пам'яток ... С. 39.

Akmen I. R. UKRAINIAN ARCHITECTURAL HERITAGE IN THE SOVIET PERIODICALS OF THE 30'S AND 40'S OF THE TWENTIETH CENTURY. The period of the radical “sovietization” of Ukraine in the 30s and 40s of the XXth century was unfolding under the ideological weapon of the periodical press. The source of the professional information for architects at that time were “Architecture of the USSR” (Moscow, 1933–1941), “Architectural newspaper” (Moscow, 1934–1939), and the journal “Architecture of the Soviet Ukraine” (Kyiv, 1938–1941), which emphasized new landmarks — proletarian in content, and national in form. The advanced articles, in which editors of editions determined the priority tasks, further degrading the content of the professional activity, became the mandatory press attributes. The pages were filled in by enactments and other similar information. The discourse of the national orientation can be conditionally divided into two periods. The first period started from 1932, when the main informational center had been shaping up around the public creative association — the Union of Soviet Architects, which constrained the vector of the archi-

tectural journalism and positions of national architectural schools; and the second period began from 1938, when the monthly architectural illustrated magazine of the Union of Ukrainian Architects (founded in Kharkiv in 1933, and in Kyiv – since 1935) appeared in the information field, giving particular features to the national architectural enlightenment and forming cells for studies of the Ukrainian culture.

Articles of leaders of the Ukrainian folk-style architecture had been more often published on the pages of the new journal and distinguished by three thematic blocks: studying and analyzing samples of the Ukrainian folk architecture; practical mastering the national experience with “adapting it to new needs of workers and peasants”; the protection and restoration of the folk architecture monuments. Persons such as O.H. Molokin, V.S. Velychko, O.M. Beketov, V.K. Trotsenko, V.H. Krychevskyi, P.Z. Krupko, M.V. Kholostenko and Y.V. Kholostenko, P.F. Kostyrko, O.I. Ihnatkiv, O.O. Tatsii, L.I. Trakal, V.A. Feldman, M.O. Damilovskiy, Y.A. Shteinberg, M.I. Simikin, V.Y. Kakovskiy, Y.F. Koliada, I.N. Zakov, V.M. Rykov, O.Smyk and others had become known to the Ukrainian reader.

The direction of the architectural enlightenment discourse of the “sovietization” period leaves the strong link between the architectural activity and ideological context of the construction of the Soviet society, declaring the utopian belief in formalism of the national art and the proletarian equality of peoples.

Key words: architecture, Ukrainian architectural heritage, national culture, journalism, architectural education for the public.

Акмен И. Р. УКРАИНСКОЕ АРХИТЕКТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ В СОВЕТСКОЙ ПЕРИОДИКЕ 30–40-Х ГГ. XX В. Период коренной «советизации» Украины в 30–40-х гг. XX в. проходил под идеологическим контролем периодической печати. Источником профессиональной информации для архитекторов в это время были: «Архитектура СССР» (Москва, 1933-1941), «Архитектурная газета» (Москва, 1934-1939) и журнал «Архитектура Советской Украины» (Киев, 1938-1941), которые провозглашали новые ориентиры — пролетарские по содержанию, национальные по форме. Обязательными для любого периодического издания стали передовые статьи, в которых редакторы определяли приоритетные задачи и содержание профессиональной деятельности. Полосы жур-

налов заполнялись постановлениями и другими «программными» материалами с однотипной идеологической информацией.

Дискурс национальной направленности можно условно разделить на два периода. Первый, с 1932 г., характеризовался тем, что главный информационный центр прежде всего был сформирован вокруг общественного творческого объединения — Союза советских архитекторов, который сдерживал вектор архитектурной публицистики и ослаблял позиции национальных архитектурных школ. В начале второго периода, с 1938 г., в профессиональном информационном поле появляется украинский ежемесячный архитектурный иллюстрированный журнал Союза архитекторов Украины (в 1933 г. он был основан в Харькове, в 1935 — в Киеве).

Журнал «Архитектура Советской Украины» стал одним из главных проводников «новой украинской архитектуры». Несмотря на идеологическую ангажированность, он учитывал особенности архитектурного просвещения в Украине и сделал весомый вклад в формирование методики и практики исследования украинской архитектуры. Среди тем, связанных с этим вопросом, прежде всего отличались три крупных тематических блока: изучение и анализ образцов народной архитектуры; практическое освоение народного опыта и «приспособление его к новым потребностям рабочих и крестьянства»; охрана и реставрация памятников народной архитектуры. Этой тематике были посвящены многочисленные статьи основоположников украинской народно-стилевой архитектуры. Среди постоянных и периодических авторов журнала были А. Г. Молокини, В. С. Величко, А. Н. Бекетов, В. К. Троценко, В. Г. Кричевский, П. С. Крупко, М. В. Холостенко и Е. В. Холостенко, П. Ф. Костырко, И. А. Игнатко, А. А. Таций, Л. И. Тракало, В. А. Фельдман, Н. А. Дамиловский, Я. А. Штейнберг, М. И. Симикин, В. Я. Каковского, Ю. Ф. Коляда, И. Н. Заков, В. М. Рыков, А. Смык и др.

Дискурсивная практика архитектурного просвещения в период «советизации» переходит к обсуждению целей пропаганды и формированию прочных связей архитектурной деятельности с идеологическим контекстом советского общества, декларируя утопическую веру в формализм национального искусства и его пролетарское содержание.

Ключевые слова: архитектура, украинское архитектурное наследие, национальная культура, публицистика, архитектурное просветительство общественности.